

лателни морални последици и са неприемливи - смята Каравелов.

Не по-ласкава е оценката му и за германското образование. Той подлага на остра критика казармения дух и полицейщина в немските училища. "В Германия в последните няколко години професорът е станал генерал-майор, учителят - шпионин, надзирателят - унтерофицер, надзирателницата - полицейски чиновник, а учителката - агентин на благочинието..."¹⁸ Според Каравелов по този начин се формират жандарми и кукли, а не граждани. Освен това за него са неприемливи абстрактността и откъснатостта на образованието от живота, на теорията от практиката, характерни за германското образование.¹⁹

Мнението му за руското образование е негативно. Той го представя като илюстрация на своето схващане, че безкритичното пренасяне на чужд опит в образованието е не само безполезно, а дори и вредно. Образованието според Каравелов не е въпрос на мода, която може автоматично да се пренася, както правят руските "нови апостоли".²⁰

Българският педагогически мислител се обявява, както против честите нововъведения в образованието, които водят до хаос, така и против тяхната липса, неподвижността и застиналоста в името на традициите. Като пример посочва гръцкото образование, което критикува заради класицизма в образователното съдържание, изразен в изучаване само на родното наследство. "Между китайците и гърците съществува голямо сходство: китаецът извлича всичките свои мъдрости из книгите на Буда и не ще да знае за съвременните науки и за съвременното човеческо развитие, а гърците смучат Демостена и Сократа като пиявици и малко обръщат внимание на негръцките истини; китайците мислят, че са само тия умни, разумни и образовани и сичко, щото не е китайско, то е варварско и дяволско; а гърците са уверени, че който не е грък, той не е човек."²¹ За илюстрация Каравелов посочва Атинския университет, в който учащите са заставяни да употребяват 3/5 от времето за изучаване на елински и римски класици, 1/5 за френски език и само 1/5 за други науки.²² Това преклонение пред старото води до изискване на наизустяване и в крайна сметка до затъпяване, а не до развиване на умствените способности на учениците.

Като цяло критиката на Каравелов по отношение на европейските училища се отнася към откъснатостта на образованието от потребностите на практическия живот и жестоката дисциплина, чрез която се пречупва свободната воля на детето.²³

Прегледът на различни образователни системи в света, който извършва Каравелов, не е самоцелен. Той ги представя на българския читател не за да демонстрира компетентност, а за да го насочи към определени изводи. Затова не само показва предимствата и недостатъците на образованието в една или друга страна, но обръща внимание и върху факта, че националното своеобразие на всяка една система съответства на менталитета, традициите, потребностите на народите. "Един народ гледа на нещата така, друг иначе: на единия се харесва едно, на другия друго; немецът е в състояние да се впусне в най-голямата мъгла на мисленето; англичанинът мери всичко според своето схващане; той измерва дълбочината, широчината и височината на предмета и ако види някаква полза в това, той го възприема, а ако не